

SUMARI

<i>Proemi</i> de Monsenyor Joan-Enric Vives i Sicília, Arquebisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra	7
<i>Pròleg</i> de Francesc Torralba, director de la Càtedra de Pensament Cristià	13
<i>La vida emergent. El poder tecnològic i el discerniment ètic</i> , d'Elena Postigo	17
<i>Final de vida: els límits de la tecnologia</i> , de Montse Esquerda	35
<i>Crítica del tecnocentrisme. Una aproximació filosòfica</i> , de Francesc Torralba	65

PROEMI

L'aplicació de les biotecnologies en la naturalesa humana planteja una constel·lació de preguntes que requereixen un discerniment, per tal que es desenvolupin al servei del progrés integral de les persones. I és que les grans qüestions que sovint se susciten en la investigació en éssers humans són de tipus ètic i antropològic.

Escrivia sant Joan Pau II: “El progrés científic i tecnològic diàriament posa l’home enfront de descobriments sorprenents que, mentre susciten la seva admiració, al mateix temps, el condueixen a interrogar-se, de vegades amb preocupació, sobre les incògnites de futur. Descobreix cada vegada més que la dimensió ètica de la recerca relacionada amb la vida, representa un patrimoni indispensable per a garantir la seva mateixa supervivència.”¹

És evident que la tècnica pot assolir en l’actualitat fites que semblaven purament imaginades per experts de la ciència-ficció quan descrivien tant els viatges a la lluna com complexes intervencions mèdiques per assolir l’eterna joventut. Amb tot, el nostre temps ha adquirit una certa saviesa a l’hora

1. Discurs al Congrés de Bioètica organitzat per la Universitat Catòlica del Sagrat Cor (17-2-1996).

de discernir els progressos científics i tècnics. Hem observat com, de vegades, aquest progrés no s'encamina al servei de la dignitat de la persona. Això ha generat suspicàcies per causa dels desastres ecològics i d'algunes intervencions en el camp de la vida humana i la salut, que han afeblit o vulnerat la dignitat humana.

L'ésser humà es caracteritza per senyorejar la creació. Està cridat a cocrear seguint la Llei de Déu. És un artesà, un *homo faber*. No solament tracta de transformar el món que l'embolcalla, sinó que també ell mateix es converteix en objecte de transformació. En les societats preindustrials, la transformació de l'ésser humà era rudimentària i artesanal, però en l'actualitat la ciència i la tècnica han creat innumbrables possibilitats, que no solament faciliten la seva intervenció sobre l'ésser humà, sinó que les inspiren i empenyen. Tant és així, que aquesta transformació pot deixar de ser un mitjà per esdevenir un fi.

L'Església ja s'ha pronunciat no solament sobre els diversos problemes que avui es plantegen en l'àmbit de la recerca i de la manipulació de la vida humana, sinó també sobre la mateixa disciplina que els explora. “La bioètica —va escriure sant Joan Pau II— ha de saber afrontar qüestions que afecten les mateixes fronteres de la vida, a fi de garantir el respecte a la naturalesa segons les exigències ètiques d'una cultura humanista. (...) Té el deure d'indicar al món de la medicina, de la política, de l'economia i de la societat en conjunt, l'*orientació moral* que s'ha imprimir en l'activitat humana i respecte al projecte del futur.”²

2. Discurs al Congrés de Bioètica organitzat per la Universitat Catòlica del Sagrat Cor (17-2-1996).

La rellevància de la bioètica és avui innegable. Només cal pensar, per exemple, que la preocupació per la defensa de la vida humana inclou avui una necessària referència a la preocupació ètica per la supervivència de tota vida en el planeta Terra. La bioètica s'uneix així a l'ecoètica. En aquest àmbit és essencial el diàleg interdisciplinari. Les ciències mèdiques han d'obrir-se a les orientacions estudiades per les ciències jurídiques, i ambdues han de mantenir-se a l'escolta de la reflexió filosòfica.

És essencial preguntar-se si tot el que podem fer tècnica-ment cal que ho portem a terme. O dit amb altres paraules: Quins són els límits ètics al desenvolupament tecnològic?

Respecte a aquesta qüestió, és bo recordar, de nou, les paraules de sant Joan Pau II: “No hem de deixar fascinar-nos pel mite del progrés, com si la possibilitat de realitzar un estudi o de posar en marxa una tècnica permetés qualificar-les immediatament de moralment bones. La bondat moral de tot progrés es mesura pel bé autèntic que proporciona a l'home, considerat segons la seva doble dimensió corporal i espiritual; d'aquesta manera es fa justícia al que és l'home.”³ I conclou: “La comunitat científica està cridada constantment a mantenir l'ordre dels factors, situant els aspectes científics en el marc de l'humanisme integral i, per això, tindrà també en compte les qüestions metafísiques, ètiques, socials i jurídiques que es plantegen a la consciència i que els principis de la raó estan cridats a il·lustrar.”⁴

3. Discurs als participants en l'Assemblea plenària de la Pontifícia Acadèmia de les Ciències (28-10-1994).

4. *Ibidem*.

Evocant la memòria de Jacques Maritain, filòsof francès, autor de *L'humanisme integral* (1936), sant Joan Pau II reivindica un progrés científic i tècnic al servei de la persona.

Aquesta idea és la que també està present en aquest petit llibre que tinc el goig de prologar i que recull les conferències que es van celebrar, en format *on-line*, el 2021, en el marc del Seminari de la Càtedra de Pensament Cristià del nostre bisbat d'Urgell, que dirigeix el Dr. Francesc Torralba. El tema, centrat en el poder de les biotecnologies, explora detingudament el discerniment que cal fer de les tecnologies aplicades a la vida, en la gènesi de l'ésser humà i en el procés final de la vida.

Amb la pandèmia per covid-19 el món ha pres major consciència de com n'eren d'insostenibles algunes pràctiques i algunes formes de vida en què estàvem instal·lats. Hem vist els enormes riscos que comporta un creixement deshumanitzat. D'aquí l'oportunitat d'acollir la proposta del papa Francesc, que a la seva darrera encíclica *Fratelli tutti* (3 d'octubre de 2020) "sobre la fraternitat i l'amistat social", ens proposa la fraternitat davant de l'individualisme, i que davant d'un món que evoluciona inspirat per una visió individualista i consumista, en proposa un altre, basat en la fraternitat universal i el respecte i el tenir cura de l'altre.

El 2015 tots els estats membres de les Nacions Unides van aprovar disset objectius com a part de l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible. L'Agenda 2030 en el fons és un programa humanista, que situa la persona i la seva dignitat al centre de l'acció política, de l'activitat econòmica i de l'ordre social. La darrera finalitat del desenvolupament científic, social i econòmic ha de ser sempre el bé comú. La innovació i la tecnologia ens han d'ajudar a assolir aquest

objectiu de contribuir a un desenvolupament més equilibrat i més humà. La innovació —especialment la innovació tecnològica— no sempre ha estat al servei de les persones i del seu desenvolupament. Hauríem de convenir en la importància d'una profunda reflexió ètica davant dels mètodes de recerca científica, i a això vol contribuir aquest llibre.

El reconeixement de Jesucrist, com a model d'humanitat, a la llum del qual s'esclareix el misteri de l'ésser humà (*Gaudium et Spes* n. 22) no fa minvar l'autonomia de les ciències biològiques, sinó precisament ajuda a fonamentar un discurs bioètic en la veritat ontològica de l'ésser humà. Aquesta fonamentació antropològica, acceptada i reforçada per la fe cristiana, ajudarà a articular el discurs bioètic no sobre el relativisme o l'utilitarisme, sinó sobre l'objectivitat de la realitat última de la condició humana.

En l'àmbit de les ciències de la vida és més evident que mai que no n'hi ha prou amb orientar les actituds ètiques de les persones particulars. Cal considerar la rellevància dels ordenaments jurídics, tant nacionals com internacionals, i ordenar els recursos amb vistes a una defensa de la vida i a una millora de la seva qualitat.

“El futur que ve —deia sant Joan Pau II fa vint-i-cinc anys— deixa entreveure pronunciaments legislatius referents a les intervencions de l'home sobre la seva mateixa vida, sobre la corporeïtat i sobre el medi ambient. Estem assistint al naixement del biodret i de la biopolítica. És molt important que ens comprometem de manera que aquest camí es faci respectant la naturalesa de l'home segons les exigències de la llei natural.”⁵

5. Discurs a la Pontifícia Acadèmia per a la Vida (20-11-1995).

La reflexió cristiana haurà d'aportar en aquest diàleg la convicció que l'ésser humà ha estat creat a imatge i semblança de Déu i que ha estat convocat a la participació eterna de la mateixa vida divina. Aquesta afirmació que brolla de la fe pot oferir un marc referencial i transcendent a l'afirmació racional de la dignitat inalienable de tota persona humana.

JOAN-ENRIC VIVES I SICÍLIA

Arquebisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra

PRÒLEG

La societat del coneixement es caracteritza pel disseny d'artefactes i de sistemes que recopilen, processen i comparteixen múltiples dades l'objectiu de les quals és millorar la vida humana. Els fruits d'aquests desenvolupaments tecnològics són nombrosos i variats.

El ciutadà viu immers en allò que hom ha denominat la *tecnoesfera*. La seva vida ja no es pot desenvolupar al marge. Els processos de producció, de consum, d'interacció, d'informació i aprenentatge tenen lloc dins d'aquesta esfera. Som tecnodependents funcionals.

La tecnologia ha deixat de ser un instrument per esdevenir un sistema en el món en què vivim i ens desenvolupem. Aquest món obre possibilitats inèdites en la història, però també planteja grans reptes ètics que han de ser pensats col·lectivament. S'imposa la tasca de pensar les conseqüències d'aquesta forma de vida inserida en la tecnoesfera, les seves llums i ombres, les extraordinàries possibilitats, però també les exclusions i esclertes.

En aquest debat és fonamental distingir la tecnologia del tecnocentrisme. El tecnocentrisme és idolatria de la tècnica, la fe cega en les seves possibilitats. En aquesta ideologia hom

la converteix en la divinitat que justifica qualsevol sacrifici i que converteix en objecte tot allò que està al seu voltant.

Des d'aquesta concepció, s'atribueix un valor preeminent als objectes tecnològics i es perd de referència el valor central de la persona. El problema del tecnocentrisme no és la tècnica, atès que l'artefacte, degudament utilitzat, facilita el desenvolupament de la vida i la fa més confortable i menys fatigant. El problema rau en la supremacia que aquesta ocupa en l'ordre dels valors.

Es tracta d'una visió hipertròfica de la tècnica, d'una concepció il·limitada de les seves capacitats. Es confia cegament en el seu poder per guarir la debilitat de l'ésser humà i fins i tot hom li atribueix la capacitat de vèncer la finitud i de prometre la pròpia immortalitat. Es transforma l'objecte tècnic en el messies salvador, tot perdent de vista que la tècnica, com tota la seva complexitat i prestacions, no és autosuficient, és obra d'un ésser finit i vulnerable i, per consegüent, l'obra té els mateixos trets que el creador.

La colonització tecnològica de la vida personal, professional i social dels ciutadans és un fet palès en els anomenats països desenvolupats. La tècnica roman present en totes les operacions de la vida. Hi és omnipresent no només com a instrument que permet desenvolupar millor certes activitats humanes.

Es manifesta, sobretot, com un sistema; com un món compacte i ferm en el qual hom es troba essent, vivint, treballant i morint. Es presenta com un univers que es desenvolupa de manera, suposadament, independent, la qual cosa és certament una errada, perquè aquesta esfera es nodreix, en darrer terme, de recursos naturals.

L'univers tecnològic esdevé el nou hàbitat del ciutadà. El ciutadà de l'anomenat món desenvolupat neix en un hospital robotitzat, es forma en una escola sofisticada tecnològicament, després quan ja és adult treballa en xarxa, permanentment vinculat als artefactes que són el seu medi vital, el seu líquid amniòtic. Finalment, mor en un hospital altament robotitzat o bé dins d'una càpsula amb rodes que circula a gran velocitat.

La tecnologia no és neutra. Imprimeix velocitat als processos vitals, activa un determinat tipus d'activitats laborals, configura una tipologia d'éssers, amb una *forma mentis* i *cordis* determinada. Modela caràcter, configura la personalitat i estimula certes potències de la persona, mentre que, paral·lelament, atrofia certs poders. Aquesta nova forma de vida crea més dependència de les màquines, fins a tal punt que cada vegada hom en depèn més, fins i tot per realitzar les tasques més elementals i simples.

El filòsof alemany Günther Anders ha expressat, nítidament, el nucli de la mentalitat tecnocèntrica. Segons aquesta filosofia corrosiva que domina part del món denominat civilitzat, tot allò que és ha de ser objecte d'explotació, d'aprofitament, d'utilització.

Pensar és una activitat perillosa d'imprevisibles conseqüències: obre una escletxa des de la qual hom pot contemplar el món amb perspectiva i és el millor sistema per desvelar les servituds i captiveris de la vida quotidiana; quelcom que no interessa. Per la qual cosa no ens ensenyen a fer-ho.

Sí, hom afavoreix una desobediència de saló, merament estètica. Però en el fons, res que entorpeixi les lleis del mercat i el pensament instrumental.

Atès que la veritable rebel·lió només és possible si hom pren consciència, la qual cosa implica un acte de pensament propi, de vida espiritual en el sentit més profund, d'autoconsciència de ser, de capacitat de veure amb clara nitidesa i deixar-se colpir per les misèries del món, la sedició que preval és una de baixa intensitat.

Tot ens incita a consumir el pensament elaborat per d'altres, un pensament translúcid i immediat, envasat nítidament en petites càpsules de fàcil deglució que podrien activar la vida espiritual sempre que hom permetés que tinguessin efecte.

Davant de tot això, s'imposa la tasca d'educar en el pensament crític, de discernir l'ús que donem a les tecnologies i de propiciar espais i temps de reflexió per desaccelerar la vida quotidiana. La tecnologia s'ha de posar al servei dels grups més vulnerables de la societat, ha de facilitar la integració a la vida laboral, social, econòmica i cultural; ens ha d'ajudar a ser ciutadans més cosmopolites i sensibles al patiment aliè.

FRANCESC TORRALBA

Director de la Càtedra de Pensament Cristià

LA VIDA EMERGENT. EL PODER TECNOLÒGIC I EL DISCERNIMENT ÈTIC

ELENA POSTIGO

La tecnologia i la ciència impregnen tots els àmbits de l'obrar humà, faciliten la nostra vida i ens han permès d'assolir un nivell de benestar indiscutible. No obstant això, ens hauríem de preguntar si nosaltres les dominem i duem les regnes del seu desenvolupament o si bé elles dominen l'ésser humà i el seu avenir. ¿Ha esdevingut el poder científic i tecnològic una tecnocràcia, o pitjor encara, una tirania, o encara en controlem l'evolució i la seva relació amb allò humà? La pregunta és escaient, no hi ha dubte, perquè a més a més sembla que cada vegada envaeixen més el nostre àmbit social, personal i familiar.

En les pàgines següents reflexionaré sobre la relació entre poder tecnològic, ciència i antropologia filosòfica, des de la perspectiva de la persona i la seva dignitat inherent, i realitzaré una anàlisi bioètica d'alguns dels reptes emergents del segle XXI. En primer lloc, abordaré alguns conceptes d'antropologia filosòfica que considero fonamentals; en segon lloc, veurem quins són els principals reptes de les tecnologies emergents en aquest segle; en tercer lloc, faré una reflexió bioètica sobre aquestes qüestions plantejades en el punt anterior. La meua reflexió oscil·larà entre els fonaments antro-

pològics de la bioètica i les qüestions bioètiques que afloren davant el desenvolupament de la ciència i la tècnica.

Poder tecnològic i antropologia filosòfica

Des de la perspectiva de la filosofia realista d'arrel clàssica, tota ètica està sempre sustentada per una visió de l'ésser humà, o antropologia filosòfica, que a la vegada es fonamenta en una ontologia o metafísica (filosofia primera). *Velis nolis*, implícitament o explícita, sempre és així. En el cas que ens ocupa i que analitzo, tant el personalisme ontològic com el transhumanisme, contrapunt d'aquest, se sustenten en una visió de l'ésser humà: en el primer cas, en una visió no reduccionista de l'ésser humà. És important fer explícits els fonaments perquè se'n deriven importants conseqüències en el pla ètic pràctic.

La primera consideració que vull plantejar és aquesta: no hauríem de demonitzar la ciència i la tècnica, són fruit de la intel·ligència i l'acció humanes i al llarg de la història han servit perquè tinguem unes condicions de vida magnífiques i un nivell de benestar mai assolit. Els problemes són uns altres, és a dir, que aquest nivell arribi als més desfavorits del planeta, però ningú no qüestiona l'abast d'aquest benestar. És a dir, fent-ne un bon ús, ens poden servir i estar al servei de la humanitat i generacions futures. No comparteixo les visions catastrofistes sobre la ciència i la tècnica. És a les nostres mans fer-ne un instrument al servei del desenvolupament integral de les persones i els pobles.

És molt important fer explícit el concepte d'ésser humà amb relació a la ciència i la tècnica, és a dir, respondre la

pregunta: qui som i cap a on volem orientar-les? De com entenguem l'ésser humà dependrà què fem amb ell. Si el considerem des d'una perspectiva materialista, afirmaríem que aquest és només matèria, gens i neurones, i l'ètica que se'n derivaria seria completament diferent de la perspectiva no reduccionista d'una filosofia de la persona en la qual l'ésser humà també té una dimensió espiritual.

El reduccionisme antropològic contemporani ha propiciat el desenvolupament de l'òptica del domini sobre la vida humana, entesa com un simple objecte manipulable. Si, no obstant això, s'entén l'ésser humà com un ésser vulnerable, finit, personal i digne, irreductible a matèria i interdependent, potser seria més fàcil i oportú tractar-lo des de la perspectiva de la cura. Aquestes dues formes d'entendre la vida fan que l'actitud del científic canviï radicalment. La tècnica i la ciència haurien de tenir cura de la vida humana, no dominar-la ni sotmetre-la, i és a les nostres mans d'aconseguir-ho.

Elements d'antropologia filosòfica

A continuació esbossarem alguns trets essencials i constitutius de l'ésser humà per comprendre millor de quina visió no reduccionista estem parlant. Partiré des d'allò fenomenològic a allò ontològic, d'allò és més fàcil de comprendre o apreciar fins als fonaments darrers de l'ésser de la persona.

El primer tret que vull destacar és la *vulnerabilitat* constitutiva de l'ésser humà. La persona humana és un ésser que des de la seva generació cal tenir-ne cura, neix amb una radical vulnerabilitat, al contrari d'altres espècies animals. Fins i tot abans de qualsevol consideració de l'home en tant que tal

—ja sigui vist com a persona humana, *zoon politikón*, animal de realitats, o sota qualsevol altra perspectiva filosòfica—, s’imposa el fet primari de la constitutiva fragilitat de l’animal humà.

Naixem i morim essent vulnerables, no podem prescindir d’aquesta fragilitat, que és intrínseca a la nostra corporeïtat orgànica. Ens cal la cura dels altres, tant en el començament de la vida com en el nostre desenvolupament (per malaltia o discapacitat), o en el seu final. Tots nosaltres, com a humans, abans o després podríem estar en la mateixa situació. Per tant, la reflexió sobre la vulnerabilitat i la dependència no és una reflexió sobre una realitat sectorial (els vulnerables) sinó sobre una realitat global, que ens ateny a tots com a espècie orgànica i que planteja la necessitat de tornar a pensar la categoria de la *dependència*, tal com més d’una vegada ha posat en relleu A. MacIntyre.¹ Tots som éssers constitutius (en la nostra generació) i originàriament (des del nostre origen) dependents i vulnerables. Només des del reconeixement de la vulnerabilitat i la dependència és possible reconstruir les relacions humanes des de l’autenticitat.

De la vulnerabilitat brolla la necessitat de la cura dels altres. La cura de l’ésser vulnerable, acabat de néixer, malalt, discapacitat, moridor, és una característica essencial de la condició humana, imprescindible per a la preservació de la nostra existència en moltes circumstàncies i en d’altres per a la salvaguarda del nostre benestar. L’home és l’únic ésser que “té cura” conscientment de la realitat, ja ho escriví Heidegger, l’home és l’únic ésser “capaç de tenir cura de l’ésser”.

1. A. MACINTYRE, *Animales racionales y dependientes*, Paidós, Barcelona, 2001.

© dels textos: Francesc Torralba Roselló, Montserrat Esquerda Aresté
i Elena Postigo Solana, 2022

© del proemi: Joan Enric Vives i Sicília, 2022

© del pròleg: Francesc Torralba Roselló, 2022

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2022

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2022

ISBN: 978-84-1303-369-3

DL: L 270-2022

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.